

szőnyeg

házilag font gyapjúból vászonszövőszéken szőtt ágyra és asztalra való takaróféle. Egyéb elnevezései: *fundált szőnyeg*, *festékes*, *székely szőnyeg*, *kilim*. Ilyen szőnyegek elsősorban azokról a tájakról ismertek, ahol a gyapjú házi feldolgozása, szövése fennmaradt (Székelyföld, Mezőség), de szórványosan kimutathatók az Alföldön is (Hajdúság, Szatmár, Csongrád megye, Hercegszántó, Gara). Legismertebbek a *festékesek* vagy *székely szőnyegek*, szórványosan használt régi nevükön *kilimek*, melyek a Székelyföldön (kivált Csík megyében) valamint a gyimesi, dévai csángóknál, a bukovinaiaknál készültek és ismertek voltak Erdélyben másutt is székely szőnyeg néven. A festékes két szélből középtűt hosszában összevarrt, gyakran kilim technikával szőtt gyapjútakaró. Láncfonala kender és nincsen ványolva, ez különbözteti meg a tisztán gyapjúból szőtt és ványolt, esetleg szintén mintázott pokrócféléktől. A fakultan ránk maradt darabok eredeti színei: fehér, vörös, kék és sárga. A festékesek nagyvonalúan előre megkomponált geometrikus mintáikkal tűnnek ki. A szövő a két szél szövése közben az egész szőnyeg mintázatát tartotta szem előtt, vagy a négy sarokban vagy középtűt alakítva ki a főmintákat. Történeti források szerint részben úri környezetben a 17. sz.-tól használatosak. Ágyat, asztalt terítettek le vele vagy falra akasztották; ünnepi kárpit szerepének maradványa lehet, hogy a bukovinai lakodalomban az új pár mögé festékest függesztettek. Ref. egyházakban úrasztaltakaró, katedra takaró és a papok székének takarója lehetett. A festékeseknél újabb sóváradai és mezősegi gyapjútakarókon, *fundált szőnyegek*en, *szőnyegek*en vagy végtelenségig ismételtető „táblás minta” vagy csíkozások találhatóak, nem egyszer 16 nyüsttel is szöve. A csíkokat a fehér és a fekete gyapjú váltogatásával alakíthatják ki, ez jellemző az alföldi darabokra is. A két szél takarók mellett készültek három szélből nagyobb példányok, valamint kisebb, egy szél ládatakarók, bölcsőtakarók, falvédők, térdeplőszőnyegek és szőrabroszok. A *szőrabroszok* (gyapjúból szőtt abroszok) régibb példányai vastagok, a takarókhhoz hasonlóan kender láncfonallal készültek, az újabbaknak láncfonala is gyapjú, azonkívül vékonyabbak, felületük fodrozódó. Ezeket rendszerint egy színben szövik vagy *bogosan*, vagy más színű *szálbehúzásokkal*, esetleg hímzéssel (fonottas öltéssel) vagy nyomtatott mustrákkal díszítik. Az erdélyi Mezőség egyes falvaiban váltakozva raknak egymásra egyre kisebb méretű szőr- és vászonabroszokat, néha ötöt is. Az ágyra vászonlepedőkkel váltakozva három-négy gyapjútakaró, „fundált szőnyeg” kerül. Népművészetünkben a szőnyegszövés nem olyan jelentős, mint Európa egyes más tájain, pl. Skandináviában, a Balkánon, Romániában, ahol nagy múltú, változatos szőnyegszövő tradíció alakult ki. Szomszédságunkban, a moldvai és az olténiai szőnyegek motívumkincse és kompozíciói változatosabbak, szebbek a mieinknél, közvetlenül déli szomszédaink kilim technikájú szövött szőnyegei viszont elaprózott, ismétlődő mintázatúak, szinte mozaikszerűek. Ez jellemző a hazai sokákok gyapjú szőnyegeire is. A *székely szőnyegek* egyszerű elemeket használnak, világos erőteljes kompozíciókkal, sajátos színeikkel válnak ki a szomszédos tájak szőnyegféleségei közül. – *Irod.* Viski Károly: Székely szőnyegek (Bp., 1928); Szabó T. Attila: A festékes és társai (Ethn., 1956); Szentimrei Judit: Székely festékesek (Bukarest, 1959); Szabó T. Attila: Még néhány szó a *festékes* és társai erdélyi életéhez (Ethn., 1962); Kós Károly–Szentimrei Judit–Nagy Jenő: Kászoni székely népművészet (Bukarest, 1972).

Vörös-kék-drapp-fehér gyapjúfonállal szőtt és rojtozott „festékes” szőnyeg (Csíkszereda, v. Csík m., 19. sz.) Bp. Néprajzi Múzeum

„Festékes” szőnyeg (Csíki medence, v. Csík m., 19. sz.) Bp. Néprajzi Múzeum

<http://www.mek.ro/02100/02115/html/5-198.html>

Székely szőnyegek

Szőnyegnek nevezzük ezeket a székely gyapjúszőtteményeket, bár igazában csak pokrócok, amiket ágytakarónak, csángó házban rúdra való dísznek használnak, padlóra azonban nem terítik s falra sem akasztják.

A közönséges pokrócoktól, amelyeket ágybeli takaródként, sőt lópokrócként is használnak, más technikájuk és díszesebb voltak különbözteti meg őket.

Nevük tehát nem szőnyeg - ezt csak az irodalom adta rájuk - s nem is pokróc, hanem **festékes**. Készülnek ugyanis pokrócok festés nélkül is, fehérek, szürkék, szürkésbarnák, olyanok, mint a székely harisnyáknak, ujjasnak, zekének való harisnyaposztó, (eondraposztó, szúrposztó). Közönséges takaróul ezeket a festetleneket használják.

Vajon régen is csak rúdra való díszül szolgáltak-e ezek a díszes, a keleti szőnyegekre emlékeztető szőttemények? Valószínűleg nem. Egykor bizonyos bútorok ünnepi takarói lehettek. A néprajz tárgyi emlékeiből ugyanis még kihüvelyezhető, hogy a magyar (székely) ház egykor nem volt úgy tele bútorral, mint ma s ami volt, sokkal egyszerűbb volt a mainál.

Székely (festékes) szőnyeg

A ház fala mentén sárpadkák, hátatlan padszékek, később padlák húzódtak, sorakoztak s ezeken az egyszerű bútorféléken ültek, háltak, étkeztek stb. Ünnepi alkalmakon a padokat megvetették, azaz díszes takarókkal letakarták, mint ahogy pl. Kalotaszegen, újabb időben is, csak ünnepnap rakták ki a rúdravalókat. A moldvai csángó házban igazi ágyak ma sincsenek, csak alacsony lábak, amikre deszkákat raknak ülő- és fekvőhelyül.

Udvarhelyi tornácós ház,
Helbing Ferenc munkája

Keljetek fel bojérek,
Gyújtsátok meg e gyorlyákat,
Nyissátok ki ez ajtókat,
Vesszétek meg e padakat,

mondja a csángó ének. Vendéglátáskor tehát megvetik a padokat, azaz díszes takarókkal takarják le s minthogy a padoknak hátuk nincs, még falravaló (deszka) sincs mögöttük, szokás a falra is akasztani a festékesekből. Eszerint tehát mégis volt valaha olyan szerepük, mint a mi mai takaróul használt szőnyegeknek ülőbútorainkon.

A festékes tehát ünnepi pokróc, mint ahogy a vetett ágybeli hímzett csúpú párnák is díszül sorakoznak a díszágy tetején; hálni a hálóágyban szoktak, ha ugyan nem a padkán, padon, rengőn.

A festékeseket egykor házi készítményű festékekkel színezték, persze fonalkorában. Erre növényi festékek szolgáltak, bizonyos növények leve, héja, gyökere, gubacsa, de újabban a készen vett kátrányfestékek divatosak.

Székely (festékes) szőnyeg

A festékes ugyanazon a keskeny szövőszéken készül, amelyen a vászon; minthogy így takarónak nem lenne elég széles, két részarányosan egybeillő darabot összevarnak. Színes képpünk közepén haladó fekete vonala ezt az összevarást jelzi. Bár a szőnyeg gyapjából készül, a fölvetés sítített (sodrott) kenderfonál.

A kész festékes leginkább az ú.n. torontáli típushoz hasonlít, de nem olyan kihagyásos, mert a szomszédos színek fonalai közös láncfonálhoz vannak kötve.

Ősiek-e ezek a szőnyegfélék? Magát a szövést kétségkívül ősi idő óta gyakoroljuk, hiszen fon, sző, varr, mos szavunk nyelvünk finn-ugor alaprétegéhez tarozik, s még honfoglalás előtti a gyolcs, bársony, nemez, szűr szavunk is. Az is bizonyos, hogy a normadizálás idején a legfőbb, (könnyen hordozható) „bútor” a prémféle, állatbőr volt s ezzel együtt vagy utána a házilag készült vagy cserekereskedés útján szerzett szőnyeg-, pokrócféle. Így van ez kelti nomád népek szállásain ma is.

Székely (festékes) szőnyegek

És mit vall a díszítmény? Kétségtelen, hogy a székely festékesek díszítménykincse a szövés-technikából eredő ősi örökség. Ezeket a díszítményelemeket a föld legkülönbözőbb népei birtokában is megtaláljuk; éppen ez mutatja nagy régiségüket.

De ha a díszítményelemek sok más nép szöttes féléivel közösek is, van bennük egy és más, ami szemünkben magyarrá avatja a festékeseket. Mindenekelőtt a föld, ahol készültek s a kéz, amely alkotta. Azonkívül a színek elosztásában, az elrendezés világosságában, a technikából eredő jelenségek őszinte megmutatásában - úgy érezzük - van valami a magyar díszítés természetéből. E festékesek közt eddig egy sem akadt, amely egy más technika, nevezetesen a csomózás díszítménykincsét akarná utánózni - szövőszéken, mint ahogy a székelységtől keletre lakó népek török-perzsa hatásra gyakorolják. Hatott ugyan a székely festékesekre is a keleti (török) szőnyeg, de nem a díszítményben, hanem csak a körülkeretezett szerkesztésben s a

vörös alapszínben. Akad ugyan köztük virágszerű díszítménnyel rakott is, de ez a virág-, csillag-, stb. elem már nem szőve van rajta, hanem a kész szőtteményre utólag rávarrva.

Magyar Királyi Állami Nőiipariskola kiadása alapján, 1932

Viski Károly

www.lakberendezes.hu/magazin/mutat.php?id=270

Összetartozó háznép

Összetartozó háznép **Hagyománytisztelet és újraalkotás a soproni Gyapjúszővők Alkotó Körében**

A régmúlt

Viski Károly néprajzkutató szerint a székely festékes eredete a legrégebbi időkbe nyúlik vissza. A sző, fon, vászon, gyolcs szavak az ugor együttélés korára utalnak, a szőnyeg minden jó módú, állattenyésztő, sátorozó nép bútordarabja volt. XVII-XVIII. századi erdélyi írásokból, családi hagyatéki leltárakból kiderül, hogy a kilim néven is említett festékes nemcsak ismert és használt volt egész Erdély területén, hanem a vagyoni helyzet mértékéeként is szolgált. A leány hozományában mindig szerepelt egy-két festékes. A székely asszony csak azután fogott egy-két festékes elkészítéséhez, miután háza népét ellátta minden fontos vászon-, gyolcs- és gyapjúszőttessel.

A festékesek alapanyagaként a sodrott kender (felvető fonalként) és a birkagyapjú (bevető fonalként) szolgált. A szövés évezredek óta ismert technika, s bár a szövés alapornamensei minden népművészetben megtalálhatók, a felismerhető sajátosságok az ornamensek megfogalmazásában, kompozíciós elrendezésében és a színhasználatban mutatkoznak meg.

Az alapmotívumok az igen régi eredetükből fakadó kezdeti naturális megfelelés céljából készült változatok után elnyerték leegyszerűsített, stilizált formájukat.

A motívum nem önálló mintázat, igazodnia kell a szőnyegkompozíció rendjéhez. A szigorú kompozíciós renden belül amúgy az alkotó dönti el, mit hangsúlyoz: színt, ritmusrendet, hangsúlyt.

A közelmúlt

A Rábaközben a kender- és lenszövésnek volt inkább hagyománya. A nyolcvanas évek elején Süle Józsefné vezetésével stúdiómunka keretében kezdődött el a gyapjúsövés Sopronban. Erdély minden értelemben vett elszigeteltsége a népművészeti hagyományok eredeti formájukban való megőrzésének inkább kedvezett. Valószínű, hogy az erdélyi gyapjúsövés felé a figyelmet az értékmentés mellett különleges dekoratív jellege irányította. Nyaranta neves előadók - Andrásfalvy Bertalan néprajztudós, Bakay Erzsébet textilművész, az Iparművészeti Főiskola docense - tartottak előadást a soproni hallgatóknak. 1985-től szakköri formában folyt már a munka. Az első szakkörvezetők Horváth Zsuzsanna és dr. Szomjas Gusztávné voltak. 1990-től Szőke Ernőné vette át a szakkör vezetését. 1997-ben gazdag tapasztalatait, a felhasznált minták leírását, fényképeit, a módszertani leírást az eredeti minták megőrzése, "a tiszta forrásból merítés" céljából adta át önzetlenül utódjának, Roskó Máriának. A gyapjúsövők 1991-től sorozatos kiállítások alkalmával mutatták be munkáikat Sopronban, Fertődön, Fertőszentmiklóson, Kapuváron, Mosonmagyaróváron, Győrben, Budapesten, Békéscsabán, Szekszárdon. Vannak alkotók, akik Szlovákiában és Ausztriában is bemutatkoztak. A szakkör tagjai önképzéssel és továbbképzéssel tanulmányutakon, konferenciákon folyamatosan fejlesztik szakmai tudásukat.

A jelen

Jelenleg huszonnyolc tagja van a Roskó Mária vezette szakkörnek

Három csoportban folyik a szövés. A kezdők kilencen vannak, az erdélyi festékes mintákat tanulók létszáma nyolc. Haladóknak számítanak a minták alapján egyéni tervezéssel dolgozók - ők tizenegyen vannak. A résztvevők zöme pedagógus, vagy iskolai alkalmazásban van-volt. Sok pedagógus az itt tanult alapfogásokat az óvodákban, iskolákban továbbadja a gyerekeknek.

Roskó Mária szakkörvezető szerint más jellegű kézimunkáktól a szövés abban különbözik, hogy a munkadarab gyorsabban nő, látványosabb; és az alkotó egyéni elképzeléseit jobban meg tudja valósítani. A gyapjúsövők hetente kétszer - kedden és csütörtökön - tartanak foglalkozásokat a soproni Pedagógusok Művelődési Házában, ahol fűtött, világított helyet, működésükhöz szükséges eszközöket és a fonalak beszerzéséhez még némi segítséget is kapnak. Annak ellenére, hogy a művelődési ház igazgatója, Tillné Schmidt Edit messzemenően támogatja a kör tevékenységét, egyre nagyobb gondot jelent a szövéshez szükséges megfelelő fonal és felvető beszerzése. Munkáikkal igyekeznek egyrészt az eredeti festékesek mintáinak fennmaradását biztosítani - Visky Károly 1926-ban kiadott mintakönyve alapján -, másrészt az eredeti mintaelemeket dolgozzák fel saját tervezésű darabokban. A teljesen kötetlen szakköri foglalkozások alatt igazi oldott hangulatú társasági élet folyik, szoros baráti kapcsolatok

alakulnak itt ki. Egyébként is mindenki annyit sző, amennyihez ideje és kedve van. Az eredeti székely festékeseket ma is rangosnak és mivesznek tartják. A manapság készíttetek - a hagyományokat követve -, azonban a megváltozott életformának és lakásviszonyoknak megfelelően újrafogalmazva töltik be régi funkciójukat.

szöveg és fotó Tóth Éva

http://cyberpress.sopron.hu/article_plain.php?id=2832

Szövőtábor Magyarlukafán 2006

A Hagyományok Háza tanfolyamait végző I. és II. éves szövő szakos hallgatók egyhetes szakmai gyakorlaton vettek részt Magyarlukafán.

Szigetvártól mintegy 20 km-re található ez a nyugodt, csendes falucska, ahol a jól felszerelt szövőház a Tájház egy régi parasztházában kapott helyet.

A hallgatók a gyakorlati foglalkozások alkalmával a tanfolyamon elsajátított elméleti ismereteiket fejleszthették tovább.

A szövőházban egyidejűleg 5 szövőszéken egymást váltva dolgoztak a hallgatók, a vizsgához szükséges szövésminták mintadarabjain.

Az elkészült alkotások a hallgatók munkáiból rendezett kiállításon a HH kiállítótermében lesznek láthatók szeptember második felétől.

A szövőtábor Pintér Piroska oktató útmutatása, tanácsa és irányítása mellett zajlott.

Képek a táborból

